

FARKLI RÜYALARIN İNSANLARI:
MARTILARIN EFENDİSİ FİLMİNİN
ÇATIŞAN ARKETİPLERİ

Dila Naz Madenoğlu

Martıların Efendisi

Yönetmen: Mehmet Ada Öztekin

Senaryo: Meriç Demiray

Görüntü Yönetmeni: Sedat Yücel

Müzik: Toygar Işıklı

Kurgu: Hüseyin Haluk Arus

Oyuncular: Mehmet Günsür, Bige Önal, Nejat İşler, Timuçin Esen

2017/119'/Türkiye

Mehmet Ada Öztekin'in 2017 yılında yönettiği, Türk sinemasının son dönemlerdeki en dikkat çeken filmlerinden olan *Martıların Efendisi*, toplumun beklentilerinin bireyler üzerinde nasıl baskıya dönüştüğünü ve bu baskıdan kaçmak isteyen bireylerin kendilerine yarattıkları dünyaya nasıl mahkum olduklarını gösteren bir film. *Martıların Efendisi* / Şenol (Mehmet Günsür) ve Birgül / Rüya'nın (Bige Önal) yollarının kesişmesi üzerine kurulu olan hikaye, izleyiciye gerek ataerkil düzeni gerekse bireylere toplum tarafından uygun görülen rollerin dışı yansımaları ele almaktadır. Filmde Jung'un arketip kavramı ile tanımladığı başlıca beş arketipin tezahürleri de sıkça görülmektedir. Bunlar, kişinin karanlık yanı ve saklamak istediği tarafı olan gölge arketipi, kendisini dışarı yansıttığı şekli olan persona arketipi, kendi öz benliği olan self arketipi ve kadındaki eril benlik olan animus, erkekteki dişil benlik olan anima arketipleridir.

Uzun kirli saçları, pelerine benzer hırkası, salaş görünümü ile izleyiciye tanıtılan Martıların Efendisi (MEF), filmin açılış sahnesinde uçmakta olan martılarla konuşmakta, onlara komutlar vermektedir. MEF martıların komutanı, martılar da adeta onun askerleridir. Filmin açılış sekansında, akıl sağlığı pek de yerinde olmayan bir karakterin, askerlerinden bir yardımcı talep ettiği görülmektedir. Martılar efendilerine bir yardımcının seçildiğini ve onun denizden geleceğini belirtir; zira deniz, MEF'e göre, onun insanları için en güvenli yol olarak belirtilmiştir. Açılış sekansı, izleyiciye ana karakter ile ilgili ipuçları verir. Kendi dünyasında disiplinli, nizamlı, dünyanın iyiliği için çabalayan MEF, diğer insanların dünyasında yalnızca bir "deli"dir.

Bir sonraki sekansta, gitmekte olan bir arabanın içinde, gelinlik ve damatlıkla oturan iki kişi gözükmektedir. Gelinliği giyen kadının endişeli ifadesi ve mutsuz görünümü, damatlık giyen adamın ise rahat ve geniş tavırları, bu evliliğin nasıl gerçekleştiğini izleyiciye yansıtmaktadır. Genel geçer düzen içerisinde, saflığın temsili olan beyaz gelinlik, bu kadın için bir kefen niyeti görmektedir. Masumiyeti simgeleyen gelinlik, bekaretini simgeleyen kırmızı kuşak ve bağlılığı simgeleyen alyans, kadının kendini gizlemekte, kimliğini adeta örtmektedir. Bu gelinlik, toplumun ondan beklentilerini ona bir maske gibi giydirmekte, topluma uygun olan personayı kadına yerleştirmektedir. Temiz hava almak için arabadan indiğinde yüzüğü damat olan Cafer'e (Nejat İşler) doğru fırlatması, onun kendisi için yaratılmış olan personadan sıyrılmasını; kendini denize bırakması, selfine dönmesini sağlamaktadır. İzleyici bu sekansta Birgül karakteri ile tanışmakta, onunla ilgili bazı bilgiler edinmektedir. Birgül, sevmediği bir adamla istemediği bir evliliği gerçekleştirmektense intihar etmeyi tercih eden bir kadındır. Ancak, ölmek için kendisini bıraktığı deniz, onun başka bir dünyada yeniden doğuşu olacaktır.

MEF sabaha karşı denize nazır evinin kıyısına vuran bir kadın bulur ve yardımcısının nihayet geldiğini belirtir. Kadının kimseye yakalanmamak için gelin kılığında geldiğini düşünen MEF, onu artık yardımcısı değil, yoldaşı olarak

tanımlar. Önceki sekansta toplumun ona giydirdiği maske olan gelin personası ile tanıdığımız kadın, bu sekansta bilinci kapalı bir şekilde yatmakta, denizde geçirdiği gecenin ardından iyileşmeyi beklemektedir. Kadının sürekli uyuması, başında adeta bir ebeveyn gibi bekleyen MEF'in bulunması, kadının denizden gelmesi ve girdiği yeni dünyaya adapte olabilmek için dinleniyor olması, onun yeniden doğuşunun da metaforik bir simgesidir. Kadın ana rahmini simgeleyen denizden, adeta MEF'in eline doğmuştur. Kadına yeniden doğuşunun bir nişanesi olarak isim bile konmuştur: Rüya...

İlerleyen sahnelerde izleyici, MEF'in gördüğü bir halüsinasyona şahit olur. Elektrik vererek işkence yapılan görüntüler MEF'in ağlamasına sebep olmaktadır. Bu noktada izleyiciye, MEF'in geçmişi ile ilgili bir ipucu da verilmektedir. Henüz hiçbir şeyin farkında olmayan kadın, yeni doğduğu dünyaya gözlerini açması ile birlikte MEF'i tanır. MEF ona Rüya diye seslenir ancak kadın isminin Rüya olmadığını belirtir. Bu noktada, kadına tekrar başka bir dünyadaki bir erkek tarafından persona yaratıldığını görmekteyiz. Hem kendi dünyasında hem de MEF'in dünyasında Birgül / Rüya karakteri, erkeklerin ve yaşadığı toplumun ona verdiği maskeleri takarak kendine yaratılan personaya uygun davranmak durumundadır. MEF, Rüya'ya özel olarak onun için tasarladığını iddia ettiği birtakım kıyafetler verir ve bu kıyafetler yolu ile Rüya'nın yeni kimliğinin personası da tamamlanmış olur. Her birinin üzerinde arma bulunan kıyafetler MEF için aslında bir üniformadır. Rüya, onun için, efendisi tarafından denizden gönderilmiş bir yardımcı, bir yoldaştır ve MEF, tıpkı martıların olduğu gibi Rüya'nın da komutanı olduğunu, ona verdiği armalı kıyafetler ile meşrulaştırmaktadır. Bu noktada, farklı bir dünyada da olsa yine erkeğin kadın üzerindeki hegemonyası göze çarpmakta, kendi dünyasında gelinliği bir üniforma gibi giyen Birgül'ün, bu dünyada da martı armalı kıyafetleri bir üniforma gibi giymeye zorlandığı görülmektedir. Rüya'nın giydiği bluzlar beyaz olsa da Rüya onları siyah hırka ile örtmekte, MEF'in ona hazırladığı personayı, Birgül'ün selfi ile kapatmaktadır adeta.

MEF ilerleyen zamanlarda Rüya'ya vereceği eğitimden bahseder ve onu bu dünyaya hazırlayacağını belirtir. Rüya'nın hem komutanı hem de ebeveyni olan MEF, onu kendi dünyasına tıpkı bir çocuk yetiştirir gibi hazırlar. Henüz Rüya kimliğini kabul edememiş Birgül, MEF'in evinden kaçarak kendi mahallesine gider. Babası karşılaşma anlarında, kızının ölmediğine sevinmediği gibi, yaşadığına da zlmekte, ona şiddet göstermekte ve onu denize atladığı andan itibaren l olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Bu noktada denizin yine metaforik bağlamda ölümü ve doğumu simgelediği görülmektedir. Birgül için kendi dünyasının ölümü olan denize girme, Rüya için yeni bir dünyaya doğduğu yerdir. Ataerkil düzenin hakimiyetinin bu denli güçlü olduğu bir mahallede Birgül'n nikahından kaçıp intihar etmesinin kabul edilemez bir eylem olduğu babası tarafından gösterilmektedir. Zira "namus", evlattan kıymetlidir.

Birgül olduğu dünyada barınamayacağını anlayan kadın, MEF'in evine, bu sefer Rüya olmayı kabul ederek gelir. Ancak bu seferki gelişi öncekinden farklıdır. Kadın bu sefer MEF'in güvenli olarak tanımladığı deniz yoluyla değil, kara yoluyla gelmektedir. Bu ikinci geliş, güvenli olmayan bir yolculuğa ıkıldığının bir işareti niteliğindedir. Rüya eve gelerek, kendisinin gelişi şerefine hazırlanan yemeğe iştirak eder. MEF daha öncesinde yardımcı ve yoldaş olarak tanımladığı kadına bu sefer "efendim" diye seslenir. Rüya onun hayatında yokken yardımcısı, bilinci kapalıyken yoldaşi, kendine geldiğinde ise onun efendisi olmuştur. Çünkü denizden onun için gönderilen kadın, onun hayatının merkezi haline gelmiştir. Yardımcıları Suphi'nin (**Barış Yıldız**) karısı Emine (**Ezgi Coşkun**) Rüya'nın kendilerine Allah tarafından gönderildiğini belirtmekte, onu adeta bir melek gibi görmektedir. Çünkü Rüya geldiğinden beri MEF ile daha az ilgilenmekte, onun

dünyasının bir nebze de olsa dışına çıkabilmektedir. Rüya, babası için ölü bir evlat, MEF için bir yoldaş, bir efendi, Emine için bir melektir. Peki kendisi için nedir?

Rüya, daha sonra Birgül kimliğine geri dönerek Hakan'ı (**Hakan Kurtaş**), eski sevgilisini arar ve kurtarılmak için bir çağrı gönderir, çünkü içinde bulunduğu dünya, istemeden doğduğu, kendisine bir personanın yakıştırıldığı, adeta ötanazi istediği bir hayattır. Onun için kurtuluş eskiden gelecek, kara yolu ile ona ulaşacak biridir. Kendisine Hakan ile yaratmak istediği dünyada personalarından sıyrılıp selfini gerçekleştirebilecektir, çünkü bu onun hür iradesi ile vermiş olacağı bir karar olacaktır.

İlerleyen sahnelerde MEF'in bir halüsinasyonuna daha şahit oluruz. Hapishane hücrelerine ateş eden bir helikopter ve saklanmaya çalışan MEF'in görüldüğü sahne, önceki halüsinasyon sahnesi ile birlikte düşünüldüğünde, MEF'in zamanında cezaevinde yattığı ve işkence gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Kendisine geldikten sonra dışarıya çıkan MEF, Rüya ile birlikte yağmura yakalanır. Rüya'ya yağmur damlalarının organlara katkısı olduğunu belirten MEF, Rüya'nın onu öpmesi ile afallar. Rüya bu sahnede, animus arketipini devreye sokarak MEF'i öpmüş ve MEF'in bedeninin üstündeki hakimiyetini meşrulaştırmıştır. Yağmurun organlara katkısı olduğu gibi, onların ilişkisine de katkısı olmuştur. Ertesi gün martılar ile konuşan MEF, Türk ataerkil sistemine göre en göze batmayacak yöntem olan evliliği gerçekleştirmeye karar verir. Rüya'nın bu teklifi kabul etmesi ile nikah seremonisi başlar. MEF'in dünyasının gayri resmi nikahında MEF, kendisine göre resmi sayılabilecek bir kostüm, Rüya ise gelinliği andıran açık renkli bir kıyafet giymiştir. Birgül kendisine zorla giydirilen kırmızı kuşaklı gelinliğin içinde mutsuz iken, Rüya açık renkli kıyafetinin içinde oldukça mutlu gözükmektedir. Rüya animusunun da devreye girmesinden sonra, kendisine atfedilen personayı, kendi selfi haline getirmeye ve içinde yaşadığı dünyayı kendi dünyası olarak kabul etmeye başlamıştır. Önceki sekansta denize fırlattığı yüzüğün aksine, MEF'in verdiği yüzüğü mutlulukla takmaktadır. Çünkü bu evlilikte gelinliğin de yüzüğün de simgelediği kavramlar anlam değiştirmiştir.

İlerleyen sahnelerde Hakan'ın evi bulması, Rüya'yı eski selfine götürerek onu yeniden Birgül yapmaktadır. Birgül'ün selfinin en belirleyici niteliklerinden biri de alt tabaka olduğunu belli eden konuşmaları, argo lafları ve saldırgan tavırlarıdır. Cafer'e yüzüğü fırlatırken selfine dönüp küfür eden Birgül, Hakan ile karşılaşmalarında da küfürlü konuşmaktadır. Birgül'ün selfi ile Rüya'nın selfi oldukça zıt karakterler olarak bir bedende hayat bulmaya çalışmaktadır. Hakan gittikten sonra MEF gelmiş olsa da Birgül hala Rüya kimliğine dönememiştir. Bu da Birgül'ün MEF ile küfürlü konuşmasından ve saldırgan tavırlarından anlaşılmaktadır. Hakan'ın ziyareti ile Birgül, Rüya'nın kötücül tarafına, yani gölge arketipine dönüşmüştür. Birgül ilerleyen sahnelerde MEF'e silah sorarak tekrar animusunu devreye sokar. MEF'e Cafer'den bahseder ve onun kötü bir insan olduğunu söyler. MEF için Cafer "dumanların efendisi", "kötücül insan"dır ve cezasının verilmesi gerekmektedir.

Bir sonraki sahnede MEF ve Suphi'nin, MEF'in dünyasına ait askeri üniformalar ile yola çıktıkları görülmektedir. Kara yolu ile Cafer'in olduğu mahalleye gitmeleri, onların güvenli olmayan bir yolu tercih ettiklerini göstermektedir. Cafer'in bulunduğu kıraathaneye vardıldıktan sonra Martıların Efendisi ve Dumanların Efendisi karşılaşılır. Bu karşılaşma, Cafer'in MEF'e kafa atması ve MEF'in bayılması ile sonuçlanır. MEF Cafer'in dünyasında yenilmiştir ancak pes etmeyecektir.

MEF'in evine dönmesinden sonra, Rüya onun tedavisini yapar. Daha sonra MEF'in bir halüsinasyonuna daha şahit oluruz. Kız kardeşleri olduklarını belirten kadınların bedenlerinin yandığını gören MEF yere yığılır. İşkence, hücreye ateş etme ve bedenleri yanan kadınlar, MEF'in geçmişte yaşadıklarına işaret etmekte, daha sonra yarattığı dünyada neden gerçeklikten koptuğu hakkında da ipucu vermektedir.

Hakan tekrar Birgül'ü görmeye geldiğinde ona Cafer ve MEF ile ilgili düşüncelerini anlatır. MEF'in Cafer'i öldürme halinde, akıl sağlığı yerinde olmadığı için ceza almayacağını belirtir ve planı devreye sokmaya karar verirler. Hakan'ın

gelmesi ile Rüya kimliğinden çıkan Birgül, aynı gece MEF'e veda eder ve onunla karısı olan Rüya olarak değil, başka dünyanın insanı olan Birgül olarak sevişir. Rüya'nın animusu, bu noktada Birgül'ün personasına dönüşmüştür. Dikkat çeken nokta ise, Birgül'ün veda sahnesinden itibaren sonraki sahnelerde de üzerine hep koyu renkli kıyafetler giymeye başlaması, MEF'in ona verdiği açık renkli kıyafetleri, koyu renkli hırkalar ile örtmesi olmuştur. Böylelikle Birgül, Rüya'nın personasını bu kıyafetlerle Birgül'ün gölge arketipine, yani onun karanlık yanına çevirmiştir. Rüya'nın masumiyeti, yerini Birgül'ün karanlık tarafına bırakmıştır. Daha sonraki sahnede kıraathanede Cafer ile konuşan Hakan, ona Birgül'ün yerini söyler ve kadının orada alıkoyulduğundan bahseder. Hakan ile birlikte MEF'in evine giden Cafer, orada MEF ile yüzleşir. Bu karşılaşmanın öncekinden farkı, bunun MEF'in dünyasının sınırları içerisinde gerçekleşiyor oluşudur. Kılıç çeken MEF'e karşı Cafer'in silah çekmesi, iki dünyanın kesişmesi niteliğindedir. Bu sahne, iki dünyanın aynı anda aynı mekanda var olamayacağını göstermekte, herkesin kendi dünyasında güvende olduğunu fakat başkasının sınırları ve dünyasının içinde tehlikede olduğunu aktarmaktadır. MEF'in Cafer'i öldürmesinin akabinde, koyu renkler içerisinde Birgül gelir. Bu koyu renkli kıyafetler, onun bu cinayetteki azmettiriciliğinin bir sembolü, gölgesinin dışa yansımadır adeta.

Martılar film boyunca hep grup halinde uçarken gösterilse de ilk defa öldürme sahnesinden sonra tek başına uçan bir martı gösterilmiştir. Bu martı hem MEF'in yalnız kalacağına hem de gideceği yerde ona eşlik eden martıların olmayacağına bir işarettir. Çıkarıldığı mahkeme neticesinde cezai ehliyetinin olmadığına karar verildikten sonra ruh ve sinir hastalıkları hastanesine gönderilen MEF ve abisi Şakir (**Timuçin Esen**), MEF'in çocukluğundan bahsederler. Bu sahnede, MEF'in mental probleminin doğuştan olmadığı, bu durumu tetikleyen olayların yaşandığını öğreniriz. MEF, hastanede göreceği doktoru efendisi sanmaktadır ve oldukça heyecanlıdır. Ancak, onun efendisi sandığı doktor aslında Dumanların Efendisi'nden farksızdır, zira ona gerçek kötülüğü, iyi sandığı, efendisi bildiği doktorlar yapmaktadır.

Bir sonraki sahnede ekranda beliren “4 yıl sonra” yazısından sonra, MEF ve doktorunun görüşmesine şahit oluruz, ancak MEF’in dış görünüşünün değişmiş olması dikkat çekmektedir. Uzun saçları, salaş kıyafetleri ile bildiğimiz MEF, kısa saçlı, sıradan kıyafetli Şenol’a dönüşmüştür. Hastane onun selfini elinden almış, ona toplumun beklentilerini yansıtan bir maske takmış, yeni bir persona vermiş ve ona uygun olan davranış kalıplarını öğretmiştir. Doktor ile olan konuşmasından, Şenol’un yıllar önce bir politik suçlu olarak sekiz yıl hapiste kaldığını, bu süreç içerisinde türlü işkencelere maruz kaldığını ve akıl sağlığını bu sırada yitirdiğini öğreniriz. Bu bilgidен sonra halüsinasyonlar daha fazla anlam ifade etmeye başlamaktadır. MEF’in ona Şenol’u hatırlatan sanrılardan neden korktuğunu ve kaçtığını, neden kendisine yeni bir dünya yarattığını anlamaktayız. Doktor ona dışarı çıkmak isteyip istemediğini ve buna hazır olup olmadığını sorduğunda Şenol’dan olumlu yanıt almaktadır. MEF olarak toplumda “anormal” kabul edilen adam mutlu iken, toplumun norm ve beklentilerine uyan Şenol “normal” ve mutsuzdur, zira yeni gireceği dünyada, istemediği bir maske takmak zorundadır.

Onun hastaneden çıkışı, yeni girdiği dünyaya doğuşunu simgelemektedir. Hastanede doğan ve dış dünyaya adım atan bir bebek gibi dışarı yeni kimliği ile çıkan Şenol, abisi Şakir’den, bu dünya için yapması gerekenleri öğrenir. Şenol yuva kurmalı, işe girmeli ve çocuk yapmalıdır. Beklenenleri gerçekleştirmeye başlayan Şenol, abisinin tavsiye ettiği bir kadınla evlenir ve abisinin beyaz eşya dükkanında çalışmaya başlar. Tipik bir aile hayatı sürmekte olan Şenol’un takındığı maske ve ona yüklenen persona normları, her geçen gün onu daha da mutsuz etmektedir. Artık ne martıları vardır ne denizi ne de Rüya’sı... Bir gün, dükkana gelen Hakan’ı ve dışarıdaki arabanın içinde, kucagında bebeğiyle oturan Birgül’ü görmesi ile MEF’in selfi tekrar ortaya çıkmış, Şenol’un personasını bir kenara atmasını sağlamıştır. Birgül onu eskiye götürmüş, mutlu olduğu zamanları hatırlatmıştır ve Şenol, MEF olduğu mekana ve o dünyaya dönmeye karar verir.

Karısına bir not bıraktıktan sonra evi terk eden Şenol eski evine gider. Suphi ona evdeki her şeyin satıldığını ancak bir tek MEF'in salaş hırkasını sakladıklarını söyler. Şenol'un hırkayı giymesi ile MEF'e dönüşümü tamamlanır ve selfini gerçekleştirerek özüne döner. MEF gibi davranmaya başladıktan sonra mutludur, kendisini güvende hissetmektedir. Suphi'ye görevinin tamamlandığını, gitmesi gerektiğini belirtir ve denize doğru yürümeye başlar. Yüzü gülmektedir ve mutludur. Denizin içinde kaybolana kadar yürür MEF. Şenol'un dünyasında intihar olarak kabul edilen bu eylem, MEF'in dünyasında bir yeniden doğuştur. Rüya'yı ona getiren, onun yeniden doğuşu olan deniz, kim bilir MEF'i nereye götürecektir, onun nerede yeniden doğmasını sağlayacaktır?

